

критици правят настоящата книга особено интересна и за англицисти, тъй като тя ще им помогне да видят творчеството на Джоузеф Конрад (писал на английски, мислил на френски и мечтал на полски) в по-широкия му контекст.

Като единствено по рода си обширно изследване на голям дял от творчеството на Конрад на български език, книгата на Маргрета Григорова представлява върхна точка на критическата рецепция на Конрад в България.

Asparuh Asparuhov, PhD

Senior Lecturer

✉ Department of English and American Studies
Sofia University „St. Kliment Ohridski“
15, Tsar Osvoboditel Blvd.
1504 Sofia, Bulgaria
Email: a.asparouhov@uni-sofia.bg

АНТИЧНОТО ЛЕЧЕБНО ИЗКУСТВО

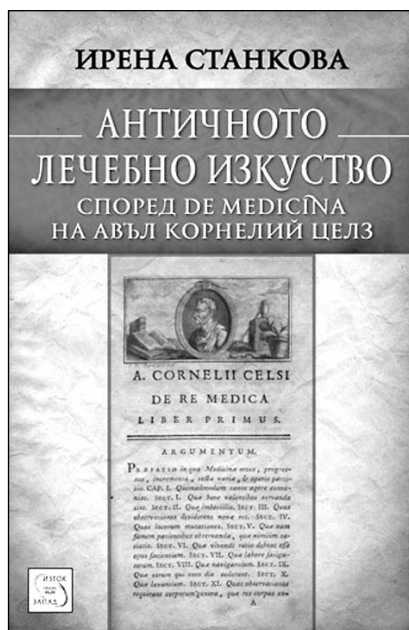
Елия Маринова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Ирена Станкова. *Античното лечебно изкуство според De medicina на Авъл Корнелий Целз.* Рецепция на гръцките медицински практики и създаване на латинската медицинска терминология. София, Издателство „Изток–Запад“. 2012. 260 с. ISBN 978-619-152-048-0

Книгата на Ирена Станкова „Античното лечебно изкуство според *De medicina* на Авъл Корнелий Целз“ въвежда българския читател в едно слабо разработено у нас поле на изследванията на античната литература – превода, популяризацията и социокултурния и лингвистичен анализ на т. нар. *технически* трактати. Както подсказва наименованието им, тези произведения, възприемани през Античността като неотделима част от литературната продукция, са предлагали енциклопедичен свод на натрупаните знания в някое изкуство (*technē*), както и извлечени от опита наставления за неговото практикуване. Техническа литература в този смисъл са ръководствата по юриспруденция, военно дело, селско стопанство, медицина и архитектура, но и трактатите по естествени науки, граматика и реторика. Макар гръцките автори да създават първите специализирани научни трактати, а понятието за *encycloios paideia* да е елински концепт, именно в Рим се появяват първите енциклопедии, които обединяват изложението на няколко дисциплини в една обхватна творба.

Такава енциклопедична по мащаба и замисъла си творба е представлявала изгубената в голямата си част *Artes* на Авъл Корнелий Целз. Като повечето

енциклопедисти в Рим, Целз произлиза от знатен род; добрата му реторска школовка и ерудицията му в различни сфери на знанието личат в единствената запазена част от *Artes* – осемте книги на *За медицината*, която е най-ранният достигнал до нас медицински трактат на латински език. Изборът на изследване на И. Станкова е може би най-подходящото въведение в античната техническа литература, тъй като авторът, когото представя на българския читател, има двойната заслуга да систематизира в един доксографски очерк наследството на гръцките медицински школи и да създаде основите на латинската медицинска терминология. Наричат го *Cicero medicorum* (Цицерон измежду лекарите) – и името му е заслужено, тъй като Целз прави за римската медицина това, което Цицерон вече е направил за философията – задава модел за усвояването и превода на гръцката специализирана терминология в една всепризнато гръцка област на научното знание.

Структурата на труда на И. Станкова отразява намерението ѝ, заявено в увода (с. 18), да анализира многоаспектно медицинския трактат на Авъл Корнелий Целз в отговор на „необходимостта и у нас да се пристъпи към лингвокултурна археология на антични гръцки и латински медицински съчинения, които да се разгледат в социокултурен аспект и да се анализират от гледна точка на съдържанието и езика, като се създадат и специализирани речници, които да се ползват с лингводидактическа цел“. Смятам, че авторката действително е постигнала тази интердисциплинарност на метода, тъй като книгата ѝ отговаря изчерпателно на три въпроса: какво е мястото на Целз в историята на античната медицина и какво е значението на неговата собствена „история на медицината“; какви са механизмите на създаването на медицинския латински като технически език; с какви средства е постигната експресивността на този терминологичен език, която е дала основание латинският на Целз да се разглежда като златен, нормативен латински в областта на медицината.

В глава I (с. 19–61) *De medicina* е поставена в следните контексти: социокултурния контекст на динамиката в еволюцията на античните медицински теории и практики (най-вече след Хипократ), еманципирането на медицината, която първоначално е дял от философията, до отделна дисциплина, етоса на елинистическите медицински теории; спецификите на римската нагласа от републиканската епоха към „шарлатанското“ изкуство на гръците и постепенното професионализиране на това занимание в Рим. Като завършек на тази глава са изложени личните възгледи на Целз за историята на медицината и за предназначението на лечебното изкуство – фактът, че И. Станкова е отделила място за пространно рефериране на тези възгледи, помага следващите глави да не се превърнат в сух каталог на медицинската терминология, а да внушат образа на автор, чужд на догматизма, балансиран както в позициите си към остриите професионални диспути, така и в използването на ясен и прецизен език.

Тук е мястото да се отбележи, че една от заслугите на И. Станкова е осигуряването на точен и лек за възприемане превод както на отделните фрази и сентенции, така и на значителни по обем откъси, понякога надвишаващи една страница. Без да си поставя експлицитно тази цел, изследването ѝ компенсира в голяма степен липсата на цялостен български превод на *За медицината*. Преводите са правени по изданието от 1960 г., допълнено спрямо изданието от 1935 г. (The Loeb Classical Library. De medicina. With an English Translation by W. G. Spencer in Three Volumes. Cambridge, Massachusetts. Harvard University Press. London, MCMLX). Паралелно с това авторката е консултирала и на места препраща към по-ранни издания като изданието на Е. Cox Lee от 1831 г., от което са заимствани заглавията на отделни глави.

Глава II (с. 63–140) резюмира съдържанието на труда книга по книга, като изброява стотиците по-малки рубрики по заглавия, но включва и обширни цитати и коментари към по-важните теми, особено там, където Целз дава своя собствена дефиниция или интерпретация и изразява мнението си по въпроси, които са в центъра на диспута между емпириците и рационалистите. И. Станкова отделя особено внимание на принципите на систематиката в труда на Целз, които в някои случаи се налагат и като литературна техника за структурирането на по-късните медицински трудове в Рим – например принципа *a capite ad calcem*, следван в трактатите по анатомия, но и в латинските дидактични поеми по фитотерапия. Общата систематика на *De medicina*, както откроява И. Станкова, винаги следва противопоставянето на общото (*commune*) на частното (*prorgium*), например общата диететика (книги I–II) преминава в диететика, насочена към конкретните части на тялото (III–IV), общото учение за лечебните средства (V) предшества прилагането им върху конкретни телесни части (VI), общото въведение в хирургическите интервенции (VII) е последвано от разглеждане на фрактурите и размествания на костите (VIII).

Вторият дял на глава II – „Създаване на медицинската терминология от Авъл Корнелий Целз“, е и фокус на изследването като цяло. Знаем, че Целз не е имал образец за съчинението си в римската традиция и е използвал като основа изключително трактатите по медицина на старогръцки език; повечето издания съдържат дълъг списък на пасажите в *За медицината*, които кореспондират с отдавна идентифицирани пасажи в произведенията на Хипократ. Това превръща труда му в изключително благодатно поле за изследване от лингвистите, тъй като разполагат тук в компактен вид с достатъчно материал за една типология на гръцките заемки в медицинския латински. Поради неразличимостта на границите между буквален превод, парафраза, адаптация и компилация И. Станкова е избрала да се придържа към по-широко дефинирания термин „трансформация“, въведен в научна употреба от Т. Фьоген за всички форми на латинизиране на гръцките текстове (с. 88). В три големи дяла – анатомична, клинична и фармацевтична терминология, авторката е

представила пълния терминологичен речник на Целз с подробен илюстративен материал за механизмите на калкиране, изграждане на синонимия, типове перифразирание, колебания в словоупотребата, най-вече при преводите на гръцки термини, където особено инструктивен е коментарът на Станкова към термини като *stomachus* и *nervus*, при които точното значение се подразбира от контекста. Тази част от книгата на И. Станкова може да се използва като учебник от студентите медици и фармацевти паралелно с традиционните пособия, но смятам, че ред пасаж в нея, преди всичко описанията на болестите и на физикалните терапии, ще приковат интереса и на читателя лаик, тъй като авторката – дългогодишен преподавател в Медицинска академия, София, и автор на *Анатомичен латинско-български речник*, съчетава завидна медицинска компетентност с умението да пише достъпно и стегнато.

Глава III „Език и стил на Авъл Корнелий Целз“ (с. 141–219), започва с класификация на типовете фразеологични словосъчетания (устойчиви и вариабилни). Буди известно несъгласие фактът, че фразеологията, и конкретно вариабилните словосъчетания, които могат да имат понякога неограничен брой варианти, са разгледани тук заедно с тропите метафора и метонимия и с фигурите на речта многосъюзие, безсъюзие, литота, хиазм и др., вместо да бъдат отнесени към предходната глава за формирането на терминологията. От друга страна, в подглавите, посветени на употребата на метафората у Целз (с. 156–180), И. Станкова, стъпвайки на дефинициите на когнитивната лингвистика, е изработила прецизна класификация на субстантивни, адъективни и вербални терминологични метафори, обобщена в две таблици за анатомичната и клиничната и фармацевтичната терминология (160–164). Примерите са подбрани с голяма находчивост и внимание; единствената неточност, която забелязах, е отнасянето на подглава 2.1.2. „Художествени метафори“ към голямата глава 2.1. „Субстантивни метафори“ – една метафора може да функционира като конвенционална или художествена (неконвенционална). без оглед на това, дали има предикативна или атрибутивна структура, дали е *compositum*, апозиция и т.н.

Измежду останалите характеристики на трактата на Целз са открити особена изчерпателност (адекватно на дидактичната природа на *De medicina*) функциите на отглаголните съществителни имена и на причастията (с. 191–208), които преобладават в прескриптивната част (предаването на необходимост) с формите си за *Futurum Passivi*, а в дескриптивната – с адъективизираните форми на *participium praesentis activi* и *participium perfecti passivi*.

Авторката с основание изтъква като особена ценност на труда наличието на специализиран терминологичен речник (221–250), извлечен от съчинението на Целз. Както отбелязва И. Станкова, от началото на 90-те г. на XX в. запознанството с оригиналните текстове остана извън ревизираните учебни програми на медици и фармацевти и учебното съдържание беше редуцирано